

ПОРА БЕРИШ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК БЕЛГИЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ ЗАРУРАТИ

Алишер Акбаров

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқни
муҳофаза қилиш академияси
магистратура тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10868123>

Порахўрликка қарши курашиш ва бу жиноят учун жавобгарликни ўрнатиш жамиятни янада адолатли ва фаровон қилиш йўлидаги муҳим қадамдир. Порахўрлик ҳуқуқ-тартибот асосларига путур етказди, шунинг учун унинг йўл қўйиб бўлмаслиги ва жазоланиши барча фуқаролар учун қулай ижтимоий-иқтисодий муҳитни яратишда муҳим рол ўйнайди.

“Порахўрлик” бошқа аксарият жиноятлардан фарқли ўлароқ камида иккита жиноят субъекти (яъни пора олувчи ва пора берувчи, ёки пора берувчи ва воситачи) нинг албатта мавжудлигини назарда тутди. Бошқа сўз билан айтганда, бу бир бутун жиноятда бир неча субъектларнинг жиноий фаолияти ягона жиноий мақсад билан бирлашади ва бир-бирини ўзаро тўлдиради.

Коррупцияга ва порахўрликка қарши курашиш бўйича бир қатор хорижий, МДҲ ва маҳаллий олимларимиз ўз илмий изланишларида бу соҳада олиб борилаётган ишлар, кўрилаётган чоралар бўйича фикр мулоҳазаларини билдиришган. Г.Б.Нурмуҳаммедова ўз изланишларида коррупцияни юзага келтирувчи ва мавжудлигининг асосий сабаблари сифатида жиноятга қўл урганларнинг етарлича ижтимоий ҳимояланмаганлиги ва уларга адолатли меҳнат шароитларининг яратилмаганлиги; шахснинг (жабрланувчининг) ўз манфаати йўлида қонунни четлаб ўтишга уриниши; ишга қабул қилишда мансабдорнинг (ходимнинг) шахси лозим даражада ўрганилмаслиги; кўплаб соҳаларда ҳанузгача бюрократик тўсиқларнинг мавжудлиги, каби илмий хулоса қилинган.

Ш.Р.Жалолов коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг энг хавфлиси ҳисобланган порахўрлик жиноятларини тергов қилишда порахўрлик жинояти содир этилган-этилмаганлиги, жиноят содир этилган шарт-шароит (жой, вақт), жиноят ким ёки қайси мансабдор шахс томонидан содир этилганлиги, жиноятчининг шахсига хос хислатлар ва бир қанча омилларни аниқланиши зарурлиги ҳамда Ўзбекистон Республикасида коррупция билан боғлиқ жиноятларга қарши курашиш, уларни фош қилиш, очиш, тергов қилиш ва олдини олишни ўргатишга ихтисослашган олий таълим муассасаси ташкил этилиши мақсадга мувофиқ, деган хулосага келган.

Америкалик сиёсий файласуф Френсис Фукуяма коррупциянинг зарарини давлат институтлари ва демократик қадриятларнинг барбод бўлишининг асосий сабабларидан бири сифатида таъкидлайди. Унда жамият барқарорлиги ва фаровонлигини таъминлаш учун порахўрлик учун қатъий жавобгарлик зарурлиги таъкидланган. Таниқли иқтисодчи Дарил М. Харрисон ҳам порахўрлик рақобатнинг бузилишига ва жамиятда тенгсизликнинг кучайишига олиб келишини, бу эса иқтисодий тараққиёт ва ижтимоий барқарорликка салбий таъсир кўрсатишини қайд этади. У бозорда адолатли ўйинни таъминлаш ва барча иштирокчилар манфаатларини

ҳимоя қилиш учун ушбу жиноят учун жавобгарликни ўрнатиш муҳимлигини таъкидлайди.

Умуман олганда, порахўрлик учун жавобгарлик белгиланиши коррупцияга қарши курашиш, адолатли ва қонуний жамиятни таъминлаш учун зарур қадам эканлигини илмий фикр тасдиқлайди.

Коррупция ва порахўрлик соҳасидаги тадқиқотлари билан кенг танилган олимлардан бири профессор Алессандро Пелтидир. Унинг асарлари коррупциянинг сабаблари ва оқибатларини, шунингдек, ушбу ҳодисага қарши курашиш усуллари таҳлил қилишга бағишланган. Пелти нафақат порахўрларни жазолаш, балки ташкилот ва давлат даражасида коррупциянинг олдини олиш учун шароит яратиш муҳимлигини таъкидлайди.

Яна бир олим Эмили Морриснинг тадқиқотида эса порахўрликнинг психологик ва социологик жиҳатларига эътибор қаратилган. Унинг таъкидлашича, порахўрлик нафақат ноқонуний фойда олиш истаги, балки анъаналар, хулқ-атвор меъёрлари ва жамиятга ишонч даражаси каби ижтимоий-маданий омиллар ҳам сабаб бўлиши мумкин. Моррис ижтимоий-маданий омилларни ўзгартириш ва халқаро ҳуқуқ институтларини мустаҳкамлашни ўз ичига олган коррупцияга қарши комплекс ёндашув муҳимлигини таъкидлайди.

Шундай қилиб, олимларнинг нуқтаи назари коррупция ва порахўрлик муаммосининг мураккаблигини, шунингдек, уни ҳал қилишда тизимли ва фанлараро ёндашув зарурлигини таъкидлайди.

Пора бериш – бу давлат органи, давлат иштирокидаги ташкилот ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи мансабдор шахсига мазкур мансабдор шахснинг ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда содир этиши лозим ёки мумкин бўлган муайян ҳаракатни пора берган шахснинг манфаатларини кўзлаб бажариши ёки бажармаслиги эвазига қонунга хилоф эканлигини била туриб бевосита ёки воситачи орқали моддий қимматликлар бериш ёки уни мулкӣ манфаатдор этишдир.

Бизнинг фикримизча, пора бериш – нолойқ фойда олиш ўзи ёки бошқалар учун шароитларни яхшилаш мақсадида ноқонуний равишда пора таклиф қилиш, бериш ёки олиш тушунилади. Бу адолат, тартиб ва ҳалоллик тамойилларига зарар етказувчи оғир жиноятдир. Порахўрлик натижасида қонунлар, қоидалар, ва тартибларнинг бузилишига ҳисса қўшиши, иқтисодий тараққиёт ва ижтимоий барқарорликка салбий таъсир кўрсатиши туфайли бутун жамият зарар кўради. Порахўрлик учун жавобгарликни белгилаш қонунга риоя қилишни таъминлаш, фуқаролар ва жамият манфаатларини ҳимоя қилиш, коррупциянинг олдини олиш нуқтаи назаридан зарур. Порахўрлик учун жавобгарлик ва жазони жорий этиш, адолатли жамиятни барпо этиш, фуқароларнинг қонун устуворлиги ва адолатга бўлган ишончини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

References:

1. Г.Б.Нурмуҳаммедова “Коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг криминологик тавсифи ва уларнинг профилактикасини такомиллаштириш” диссертацияси. Тошкент – 2021.

2. Ш.Р.Жалолов “Коррупция билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишнинг криминалистик жиҳатлари” Тошкент – 2022.
3. А.А.Отажонов Бошқарув тартибига қарши коррупцияга оид жиноятлар учун жавобгарлик: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2018. – 58 б.
4. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy (London, Profile Books, 2015) ISBN 978-1-84668-437-1
5. Daril.M.Harrison “Clep western civilization II” Research & Education Association, January 16, 2013

